

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ТА ЮВІЛЕЇ

НАУКОВА І ЕКСПЕРТНА ШКОЛА СУДОВИХ МЕДИКІВ ТЕРНОПІЛЛЯ ТА ЇЇ ВКЛАД У РОЗВИТОК СУДОВО-МЕДИЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ

(до 60-ліття заснування ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України»)

©В. В. Франчук, С. В. Трач Росоловська

ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України»

Резюме. У статті, присвяченій 60-літтю Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського, викладена історія кафедри судової медицини з моменту її заснування. Наведені дані про головні наукові здобутки судових медиків Тернопілля, які внесли найбільш вагомий вклад у розвиток судово-медичної науки і експертної практики і стали фундаторами окремої академічної школи.

Ключові слова: судова медицина, кафедра (курс) судової медицини ТДМУ.

12 квітня 2017 року виповнилось 60 років з моменту заснування одного з провідних (згідно щорічних офіційних рейтингів МОЗ) вищих медичних навчальних закладів України – Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського (ТДМУ). Окрему сторінку в славетну історію університету вписала і кафедра судової медицини, викладачі якої стали видатними постатями серед судово-медичного експертного товариства в Україні та за її межами, що дозволило започаткувати власну академічну школу і зробити вагомий внесок у розвиток вітчизняної судово-медичної науки та експертної практики.

Свою історію кафедра судової медицини ТДМУ починає з 1959 року, коли її першим завідувачем став доц. В.К. Стешиць. Саме ним був започаткований основний напрямок науково-дослідної роботи кафедри, який полягав у вивченні проблем судово-медичної травматології. Валентином Кириловичем були захищені кандидатська (1955) і докторська дисертації (1968), присвячені питанням судово-медичної експертизи автомобільної травми, за матеріалами яких було видано монографію «Судебно-медицинская экспертиза при дорожно-транспортных происшествиях» (Мінськ, 1976). Він розробив унікальну методику визначення величини травмуючої сили при дорожньо-транспортних пригодах. В подальшому В.К. Стешиць став Головним судово-медичним експертом Республіки Білорусь і вніс значний вклад у становлення і організацію судово-медичної служби цієї країни, створив фізико-технічні відділення та запровадив новітні на той час лабораторні методи досліджень. Автор понад 180 праць з судової медицини та 10 навчальних посібників.

Одним з фундаторів кафедри судової медицини поряд з В.К. Стешицем став кандидат медичних наук, доцент А.М. Фаддеев. Анатолій Миколайович, навчаючись в аспірантурі на кафедрі судової медицини Одеського медичного інституту, під керівництвом свого вчителя, видатного судового медика України, заслуженого діяча науки проф. Райського М.І., розпочав працювати над науковою темою «Ознаки прижиттєвості ран, заподіяних тупими предметами». Згодом, предметом його наукових досліджень стала проблема особливостей трупної мікробної флори, що на той час було мало відомо, тому отримані ним результати щодо виду таких бактерій, термінів їх появи та шляхів розповсюдження мали велике значення для судово-медичної танатології. А.М. Фаддееву належить пріоритет у заснуванні та організації судово-медичної лабораторії з дослідження речових доказів, яка стала в той час першою на теренах Тернопільської області. Функціонування цієї лабораторії дозволило вирішувати надзвичайно важливі для судово-медичної експертної практики питання видової специфічності білків. Доц. А.М. Фаддееву вдалось розробити власні методики запобігання неспецифічних явищ при судово-медичному встановленні видової приналежності об'єктів біологічного походження. Анатолій Миколайович започаткував тісну співпрацю з практичними судово-медичними експертами Тернопільського обласного бюро судово-медичної експертизи та правоохоронними органами Тернопільської, Рівненської і Івано-Франківської областей, що одразу відобразилось на рівні виконання експертиз та суттєво покращило розкриття злочинів проти життя та здоров'я громадян. Плідною стала діяльність доц. А.М. Фаддеева і в організації навчального процесу зі студентами. Володіючи неабияким талантом до кінематографії, він створив короткометражний навчальний фільм для студентів «Техніка судово-медичного дослідження трупа». Анатолій Миколайович згодом став ректором та завідувачем кафедри судової медицини Луганського медичного інституту.

Після В.К. Стешиця кафедру судової медицини очолив видатний судовий медик України, доц. А.І. Муханов. Отримавши запрошення на роботу у Тернопільський медичний інститут, Анатолій Іванович надзвичайно багато доклав зусиль до подальшого розвитку кафедри, вдосконалення навчального процесу, облаштування робочих приміщень, навчальних кімнат та лабораторій. Саме за його керівництва та безпосередньої участі почав

наповнюватись новими експонатами навчальний музей кафедри, який сьогодні налічує понад 1100 різноманітних експонатів зі всіх розділів судової медицини і є одним з найбагатших за експозицією спеціалізованих медичних музеїв України. За його ініціативи навчальні кімнати кафедри стали тематичними, для них були зроблені оригінальні стенди та інша наочність з транспортної травми, вогнепальної травми, ушкоджень від дії тупих і гострих предметів, механічної асфіксії. В цей період викладачами кафедри були створені унікальні макети місця події, обладнані в т.ч. і контролюючою рівень знань студентів системою. Анатолій Іванович плідно займався науковою діяльністю, вивчаючи проблеми судово-медичної-танатології та травматології, досліджуючи морфологію трупних плям, експертні особливості ушкоджень тупими, гострими предметами, транспортними засобами. Результатом цієї діяльності стала блискуча монографія «Судебно-медичная диагностика поврежденных тупыми предметами», яка вийшла у світ в 1974 році закритим виданням (для службового користування), одразу стала раритетом і навіть сьогодні визнається фахівцями класичною працею в галузі судово-медичної травматології. Доц. А.І. Муханов став також автором навчального посібника для студентів «Атлас-руководство по судебной медицине» (1988), який в силу своєї лаконічності, ілюстративності та повноти викладу матеріалу на багато років став одним з кращих для багатьох поколінь майбутніх лікарів. Анатолієм Івановичем було створено перший вітчизняний монотематичний «Атлас судово-медичного дослідження тупої травми», який він не встиг за свого життя завершити, але колеги та послідовники вченого – проф. А.Х.Завальнюк та доц. В.В.Франчук, закінчили цю його працю, виконавши необхідне компонування і редагування рукопису. Атлас був виданий у ТДМУ (2008), вмістив близько 1200 зображень (переважно фото, рідше – графіків та рентгенограм) з понад 1060 різноманітних об'єктів та став настільною книгою для практичних експертів. Загалом Анатолієм Івановичем було опубліковано 84 наукових і навчально-методичних праць, він підготував також 3 кандидати медичних наук [1, 2]. Значний науковий доробок доц. А.І. Муханова дав йому змогу заснувати власну наукову школу тернопільських судових медиків, яка сьогодні стала відомою в т.ч. і за межами держави.

У 1985 р. завідувачем кафедри став високопрофесійний експерт, відомий науковець та знаний педагог - професор А.Х. Завальнюк. Анатолій Харитонович присвятив всю свою 60-літню трудову діяльність улюбленій справі – судовій медицині. Володіючи високою компетентністю з будь-якого напрямку цієї науки, він вніс великий вклад у її розвиток. У 1965 році захистив кандидатську дисертацію «Судово-медична експертиза визначення ступеня стійкої втрати працездатності у колгоспників у зв'язку з сільськогосподарськими травмами», в якій вперше в Україні узагальнив головні причини та джерела сільськогосподарського травматизму з його тяжкими наслідками і розробив та науково обгрунтував власну методіку встановлення ступеня втрати професійної працездатності у працівників сільського господарства. У 1993 р. Анатолій Харитонович захистив докторську дисертацію «Експертні критерії смертельних ушкоджень людини сільськогосподарськими машинами та механізмами». Ця наукова праця дотепер залишається фундаментальною як за глибиною і обсягом проведених досліджень, так і за значимістю для експертної практики. Професор А.Х. Завальнюк став новатором у встановленні конкретних судово-медичних діагностичних критеріїв для визначення певних видів сільськогосподарської травми, виявив специфічні і характерні ознаки тракторної травми, розробив власну оригінальну судово-медичну класифікацію сільськогосподарської травми загалом і летальної тракторної травми зокрема. Він створив унікальну теорію «живучості» травматизму в агропромисловому секторі та запропонував окрему цілісну концепцію профілактики нещасних випадків у сільському господарстві. Анатолій Харитонович ввів у судову медицину поняття про «рапортне розташування ушкоджень», що спрощує і оптимізує їх дослідження та суттєво покращує рівень експертної діагностики. Першим серед вітчизняних судових медиків описав ознаки та механізм утворення ушкоджень при гужовій травмі і певні властивості дробових вогнепальних поранень при застосуванні пластмасових пижів-контейнерів. Створив унікальну картотеку судово-медичної вітчизняної і зарубіжної літератури (понад 40 тис. назв). Автор майже 160 друкованих наукових праць, серед яких біля 10 монографій і навчальних посібників (в т.ч. навчальний компакт-диск). Підготував одного кандидата медичних наук. Майже до кінця своїх днів, а не стало Анатолія Харитоновича коли ця стаття готувалась до друку, він зберігав велику працездатність, виконуючи найскладніші експертизи у відділі комісійних експертиз Тернопільського обласного бюро судово-медичної експертизи. Нагороджений медаллю «Ветеран праці» (1986), нагрудним знаком Міністерства вищої освіти СРСР «За відмінні успіхи в роботі» (1985), численними урядовими і відомчими відзнаками, грамотами та подяками [3].

Помітний внесок у розвиток вітчизняної судово-медичної науки і практики зробили також інші співробітники кафедри – О.В. Филипчук, С.С. Абрамов, З.Л. Лаптев, І.О. Юхимець та О.Ф. Кравець.

Олег Володимирович Филипчук був першим клінічним ординатором кафедри, він докладно вивчив морфологію ран голови від дії тупих предметів і встановив залежність особливостей цих пошкоджень від форми і виду травмуючих знарядь. Це було перше дисертаційне дослідження, спрямоване на наукове обгрунтування судово-медичної класифікації тупих предметів, розробленої доц. А.І. Мухановим [2]. Сьогодні Олег Володимирович провідний фахівець України з фізико-технічних методів дослідження в судовій медицині і з 1990 року по теперішній час є завідувачем відділення судово-медичної криміналістики Головного бюро СМЕ. В складі міжнародної комісії найвидатніших у світі експертів-криміналістів приймав безпосередню участь в ідентифікації останків царя Миколи II, його родини та супроводжуючого персоналу, жертв авіакатастроф у Норвегії, Греції,

Еритреї, на о. Шпіцбергені. О.В. Філіпчук є автором фундаментального посібника і підручника з судово-медичної криміналістики, а загалом у його творчому доробку близько 120 наукових праць. Під керівництвом вченого було підготовлено і захищено одну докторську і три кандидатських дисертації. Нагороджений численними грамотами та подяками Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ та Міністерством охорони здоров'я України [4].

Сергій Сергійович Абрамов - випускник Тернопільського державного медичного інституту (1966), в подальшому ординатор, асистент (1970-1973г) кафедри судової медицини своєї Alma Mater. Він вперше обґрунтував судово-медичне значення розривів шкіри, як самостійної групи ушкоджень, неспецифічних для окремих видів тупої травми, однак важливих для встановлення її механізму, захистив кандидатську дисертацію «Морфогенез і судово-медичне значення ушкоджень шкіри від розтягнення» (1978), а згодом і докторську дисертацію «Комп'ютеризація краніофасціальної ідентифікації (методологія і практика)». В подальшому С.С. Абрамов був переведений на роботу в Головне бюро судово-медичної експертизи РФ, отримав звання Заслуженого лікаря. С.С. Абрамов і О.В. Филипчук стали фундаторами впровадження комп'ютерних технологій у практику судово-медичних остеологічних досліджень.

З. Л. Лаптевим було встановлено конкретні остеоморфологічні зміни груднини людини, за якими стало можливим встановлення віку загиблої невідомої особи та за кістковими рештками [2].

І. О. Юхимець вивчав морфологію ковзної дії тупих предметів на різноманітних матеріалах в експерименті. Він вперше довів, що використання спеціальних фізико-технічних методів при дослідженні слідів ковзання дають змогу виявити ряд ознак, що характеризують напрямок ковзання та особливості слідоутворюючої поверхні. За його даними, поєднання результатів цих досліджень з іншими експертними ознаками дозволяє достовірно і науково-обґрунтовано свідчити про механізм травми та утворення тілесних ушкоджень [1]. Після викладацької роботи на кафедрі, Ігоря Олексійовича, як висококваліфікованого фахівця, було призначено на посаду начальника Тернопільського обласного бюро судово-медичної експертизи, яке він очолює вже майже 25 років. Ігор Олексійович брав активну участь у розробці нормативно-інструктивних документів із судово-медичної експертизи у складі робочої групи МОЗ України і Головного бюро СМЕ; є співавтором двох монографій, опублікував понад 50 наукових праць, більшість з яких - з питань судово-медичної травматології.

О.Ф. Кравець після закінчення клінічної ординатури та викладацької діяльності на кафедрі судової медицини, перейшов на роботу в Тернопільське обласне бюро судово-медичної експертизи, де обіймає посаду заступника начальника бюро з експертної роботи. Олександр Феодосійович є високопрофесійним експертом, авторитетним спеціалістом в галузі судової медицини. Отримана ним академічна підготовка та великий власний досвід дали змогу протягом багатьох років готувати для практичної роботи лікарів-інтернів Тернопільського бюро, більшість з яких сьогодні стали справжніми фахівцями в галузі судової медицини. О.Ф. Кравець є автором численних наукових праць з різних актуальних питань судово-медичної експертизи. Багаторічна і сумлінна праця Олександра Феодосійовича неодноразово відзначалась урядовими і відомчими грамотами та відзнаками.

Отже, кафедра судової медицини ТДМУ стала alma-mater для цілої плеяди видатних судових медиків України, які сформували окрему наукову школу і внесли значний вклад у розвиток вітчизняної судово-медичної науки та експертної практики. Співробітники кафедри за майже 60-літній період її діяльності розвинули та вдосконалили судово-медичну службу краю, підняли рівень виконання експертиз і сьогодні продовжують славетні традиції своїх видатних вчителів.

Література

1. **Бурчинський В. Г.** Судова медицина України: минуле і сьогодення: [монографія] / В. Г. Бурчинський, А.Х. Завальнюк. – Одеса: Астропринт, 2007. – 216 с.
2. **Тернопільський** державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського: історія і сучасність / За ред. В. В. Файфури, Я. Я. Боднара, А. Х. Завальнюка. – Тернопіль: ТДМУ, 2007. – 320 с.
3. **Улюбленій** справі присвятив півстоліття // Медична академія. – 2012. - № 3(308). – С.11.
4. **Филипчук Олег Володимирович** - до 75 річчя з дня народження // Судово-медична експертиза. - 2016. - № 1. - С. 92. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sme_2016_1_24.

НАУЧНАЯ И ЭКСПЕРТНАЯ ШКОЛА СУДЕБНЫХ МЕДИКОВ ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ И ЕЁ ВКЛАД В РАЗВИТИЕ СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКОЙ НАУКИ И ПРАКТИКИ

(к 60-летию основания ГВУЗ «Тернопольский государственный медицинский университет имени И.Я. Горбачевского МЗ Украины»)

В. В. Франчук, С. В. Трач Росоловська

Резюме: В статье, посвященной 60-летию Тернопольского государственного медицинского университета имени И.Я. Горбачевского, изложена история кафедры (курса) судебной медицины с момента его основания. Приведены данные о главных научных достижениях судебных медиков Тернопольской области, которые внесли наиболее существенный вклад в развитие судебно-медицинской науки и практики и стали фундаторами отдельной академической школы.

Ключевые слова: судебная медицина, кафедра (курс) судебной медицины ТГМУ.

SCIENTIFIC AND EXPERT SCHOOL OF TERNOPIL REGION FORENSIC-MEDICAL EXAMINERS AND ITS CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF FORENSIC-MEDICAL SCIENCE AND PRACTICE

(To the 60th anniversary of the foundation of I. Horbachevsky Ternopil State Medical University)

V. Franchuk, S. V. Trach Rosolowska

Summery. In the article, dedicated to the 60th anniversary of the I. Horbachevsky Ternopil State Medical University, the history of department (course) of forensic medicine since its foundation is presented. The data of main scientific achievements of Ternopil region forensic-medical examiners, who made the greatest contribution to development of forensic medicine (science and practice) and became the founders of separate academic school are given.

Key words: forensic medicine, department (course) of forensic medicine of TSMU.

51-А СУДОВО-МЕДИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ СЛОВАЧЧИНИ, ПОЄДНАНА З 25-Ю МІЖНАРОДНОЮ ЗУСТРІЧЧЮ СУДОВИХ МЕДИКІВ «АЛЬПИ-АДРІАТИКА-ПАНОНІЯ»

©Бачинський В.Т.¹, Ванчуляк О.Я.¹, Гараздук М.С.¹, Зозуля В.М.²

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»¹
Обласне бюро судово-медичної експертизи Житомирської обласної ради²

7-9 червня 2017 року в Братиславі на базі медичного факультету університету ім. Коменського відбулася 51-а судово-медична конференція Словаччини, яка була поєднана з 25-ю міжнародною зустріччю судових медиків Альп-Адріатики-Паннонії, в роботі якої прийняли участь більше 100 делегатів з 18 країн, а саме з Австрії, Боснії та Герцеговини, Іспанії, Італії, Латвії, Македонії, Молдови, Нідерландів, Німеччини, Португалії, Росії, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, України, Франції, Хорватії та Швейцарії.

